

HAS Toetsbeleid 2017-2020

's Hertogenbosch
11 juli-2017

HAS toetsbeleid 2017-2020

Auteurs: Henco Vonk Noordegraaf, Charles Krijnen,
Peter van Gastel en Anne-Marie van der Meulen

Eindredactie: Mariëlle Geelen, Anne-Marie van der
Meulen en Henco Vonk Noordegraaf

H1 Inleiding.....	1
H2 Visie op toetsen	2
H3 Toetsplan van een opleiding.....	5
3.1 De inhoud van een toetsplan	5
3.2 Kaders voor de evaluatie van een toetsplan	6
H4 Toetsprogramma.....	7
4.1 Kenmerken van een toetsprogramma	7
4.2 Evaluatie van toetsprogramma	7
H5 Toetsen	8
5.1 Kenmerken van een toets	8
5.2 Kwaliteit van toetsen.....	8
H6 Toetsorganisatie.....	9
H7 Toetsbekwaamheid.....	11
H8: PDCA-cyclus HAS toetsbeleid.....	12
Bronnen	13
Bijlage 1: Begrippenlijst.....	15
Bijlage 2: Groeimodel, met fasen in de ontwikkeling van toetskwaliteit.....	17
Bijlage 3: Kwaliteitscriteria van een toetsprogramma	19
Bijlage 4: Twee voorbeelden van toetsprogramma's met verschillende opbouw.....	22
Bijlage 5: Uitwerking van de toetsorganisatie per hoofdproces	26
Bijlage 6: Ontwikkelproces HAS toetsbeleid 2017-2020	28

H1 Inleiding

Voor u ligt het HAS toetsbeleid voor de periode 2017-2020. Het HAS toetsbeleid is er op gericht om de kwaliteit van toetsen in de HAS Hogeschool verder te kunnen ontwikkelen en beter te kunnen bewaken. Het vormt daarmee een aanvulling op de bindende afspraken in de Onderwijs en Examenregelingen.

Dit HAS toetsbeleid is geschreven in opdracht van het CvB van de HAS Hogeschool en als zodanig vastgesteld door het CvB. Dit toetsbeleid geldt voor 6 jaar (september 2023) en na 3 jaar (september 2020) wordt het toetsbeleid ge-update.

Het is de ambitie om het toetsbeleid in 2020 praktijk te laten zijn bij alle opleidingen. Opleidingen werken hiertoe het toetsbeleid uit in een eigen toetsplan. In de HAS cultuur is het van groot belang om verantwoordelijkheden laag in de organisatie te leggen, dus ook het opleiding specifiek uitvoeren van gezamenlijk toetsbeleid.

De context van toetsen is complex en dat vraagt om kennis van deze context passend bij de opleiding en bij elke fase van de opleiding (modules, leerjaren). De teams zijn daardoor het beste in staat een goede invulling te geven aan het in dit HAS toetsbeleid geboden kader.

Het toetsbeleid is geschreven om een kader te geven voor de verschillende lagen uit de toetspiramide van eigentijds toetsen en beoordelen (Joosten-ten Brink, 2011; Sluijsmans, et al., 2012). In hoofdstuk 2 wordt de visie op toetsen besproken. In hoofdstuk 3 wordt de indeling en evaluatie van het toetsplan van een opleiding beschreven. Vervolgens staan in hoofdstuk 4 de uitgangspunten voor het opzetten en evalueren van het toetsprogramma van een opleiding. In hoofdstuk 5 worden de uitgangspunten voor de individuele toetsen vermeld. Hoofdstuk 6 besteedt aandacht aan de organisatie van toetsing en in hoofdstuk 7 staat de toetsbekwaamheid centraal. Ten slotte staat in hoofdstuk 8 beschreven op welke manier het HAS toetsbeleid zelf wordt geïmplementeerd, geëvalueerd en herzien middels zijn eigen PDCA.

H2 Visie op toetsen

Toetsen is een integraal en richtinggevend onderdeel van het leerproces. Toetsen kan worden opgedeeld in summatieve en formatieve toetsing. Bij summatieve toetsing wordt getoetst om het geleerde te meten en bij formatieve toetsing wordt getoetst om het leerproces te ondersteunen (Black & Wiliam, 1998), waarbij idealiter leren en assessment hetzelfde zijn (Dochy, et al., 2016).

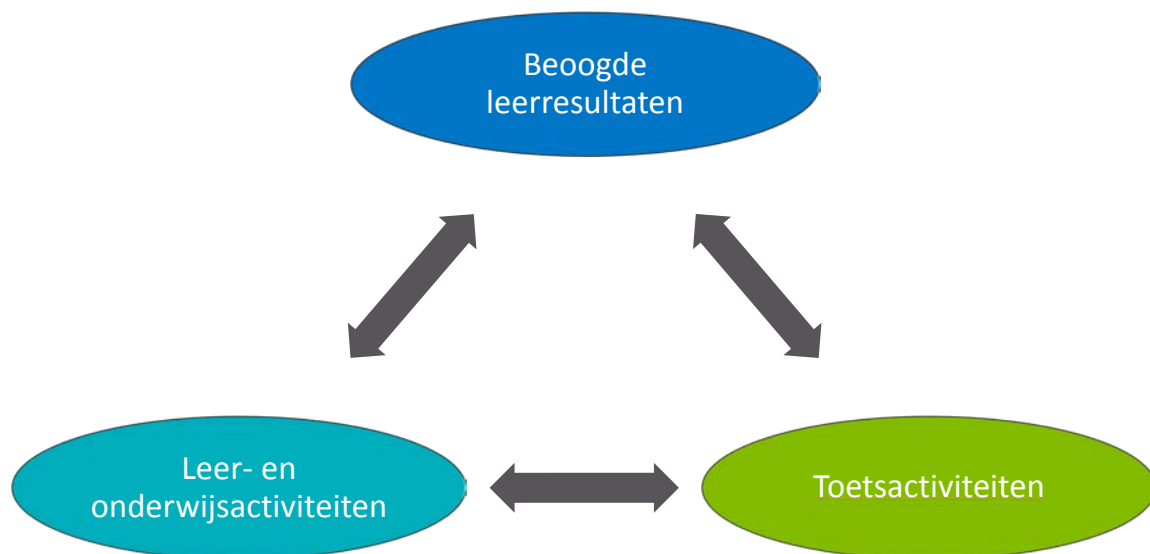
Bij HAS Hogeschool staan vier doelen bij het toetsen centraal:

1. Het informeren van de student over de te leveren prestaties, waardoor het leren en de ontwikkeling door de student kan worden gestuurd (formatief);
2. De student en docent worden voorzien van feedback en feed forward over de vorderingen van de student (formatief en summatief);
3. Het bepalen of een student geschikt is voor de opleiding of voor een volgende fase in de opleiding (formatief en summatief);
4. Het bepalen of een student aan de beoogde leerresultaten voldoet, zodat deze student recht heeft op het hbo-diploma (summatief).

Voorwaarden:

Om aan de doelen te kunnen voldoen moet toetsing in relatie staan met de beoogde leerresultaten van een opleiding en het daarbij gegeven onderwijs (Figuur 1). De beoogde leerresultaten worden bepaald door het Landelijk Opleidingsoverleg, aangevuld met de resultaten van eigen werkveldgesprekken. Deze leerresultaten vormen het doel en het uitgangspunt. Leer- en onderwijsactiviteiten en toetsactiviteiten zijn middelen.

Studenten moeten duidelijk kunnen zien wat de toetsactiviteiten betekenen in de context van de beoogde leerresultaten en de leer- en onderwijsactiviteiten. Toetsen moeten hierdoor een stimulerende rol vervullen voor het leerproces van de student.

Figuur 1: Constructieve verbinding tussen leeruitkomsten, leer- en onderwijsactiviteiten en toetsactiviteiten. Gebaseerd op de "constructive alignment"(gebaseerd op: Biggs & Tang, 2011).

Uitgangspunten voor onderwijs bij de HAS

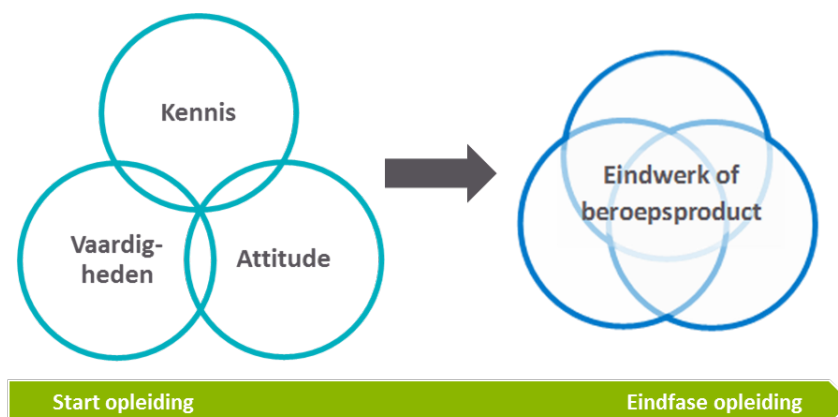
De uitgangspunten voor het onderwijs op de HAS Hogeschool (HAS Hogeschool, 2013) zijn:

1. Inhoudelijk voor wat betreft de eisen uit de samenleving en het bedrijfsleven;
2. Persoonlijke ontwikkeling vanuit een gemeenschappelijke visie op de ontwikkeling van talenten en ondernemendheid;
3. Onderwijskundig vanuit een gemeenschappelijke visie op de ontwikkeling in permanente wisselwerking tussen onderwijs en beroepspraktijk.

Deze uitgangspunten zijn binnen HAS Hogeschool (2016) vertaald in het “HAS concept”:

De HAS Hogeschool is een persoonlijke hogeschool waarin real life innovatieve oplossingen worden gerealiseerd door studenten met bedrijven en docenten. Het vraagstuk van het bedrijf en de leerbehoefte en talentontwikkeling van de student staan centraal in het onderwijs.

Vorbereiding op de complexe beroepspraktijk en samenwerking met opdrachtgevers uit het beroepenveld vormen de crux van de opleiding. Uiteraard wordt met de keuze van onderwijs-, leer- en toetsactiviteiten rekening gehouden met de fase van de opleiding en daarmee de ontwikkeling van de student. Dat betekent dat we in de loop der jaren groeien van docentsturing naar zelfsturing, van eenvoudig naar complex en van afzonderlijk kennis, vaardigheden en houding toetsen naar geïntegreerd summatief toetsen (Figuur 2) (Sluijsmans, et al., 2014).

Figuur 2: Ontwikkeling van summatieve toetsing hoofdzakelijk per domein (kennis, vaardigheden en attitude) aan het begin van een opleiding naar meer geïntegreerde summatieve toetsing in de eindfase van de opleiding. De geïntegreerde toetsing beoogt om beter te toetsen op de beoogde beroepscontext en de beoogde leerresultaten. Dit vereist complexere toetsvormen (gebaseerd op: Kloosterhof, 2013).

Om de talentontwikkeling en ondernemendheid van de student een plek te geven in de toetsing wordt in de HAS opleidingen gewerkt met een basisstructuur waarbij in de loop van de opleiding steeds meer ruimte komt voor de persoonlijke leerbehoeftes van de student.

Dit betekent dat in jaar 1 en 2 de basis wordt gelegd. De criteria, leerweg en manier van toetsen liggen grotendeels vast. In jaar 3 en 4 wordt binnen de kaders van de beroepscontext en de beoogde leerresultaten van de opleiding meer ruimte geboden aan de leerbehoefte van de student. In de hele opleiding is er aandacht voor persoonlijke ontwikkeling en wordt de student geholpen om richting te geven aan hoe en wat hij of zij wil leren. Indien een student vrij gelaten wordt in de keuze *hoe* te leren ontstaat de noodzaak om leerweg onafhankelijk te toetsen.

Toetskwaliteit

Om met bovenstaande uitgangspunten goede toetsen te ontwikkelen wordt er uitgegaan van een optimale validiteit, betrouwbaarheid, transparantie en efficiëntie (zie Bijlage 1: Begrippenlijst).

Bij HAS Hogeschool vormt de kwaliteitspiramide van eigentijds toetsen en beoordelen het uitgangspunt (Figuur 3) (Joosten-ten Brink, 2011; Sluijsmans, et al., 2012).

Figuur 3: Toetspiramide van eigentijds toetsen en beoordelen. De toetskwaliteit wordt bepaald door zes lagen. De totale kwaliteit is het resultaat van een samenspel tussen deze lagen. Gebaseerd op: (Joosten-ten Brink, 2011; Sluijsmans, et al., 2012)

De toetspiramide maakt het mogelijk om vanuit de verschillende lagen passende ambities te formuleren voor zowel de hele HAS Hogeschool, als voor een opleiding.

Bij de ontwikkeling van toetskwaliteit op de verschillende lagen worden vijf fasen onderscheiden (zie Bijlage 2: Groeimodel, met fasen in de ontwikkeling van toetskwaliteit) (van Schilt-Mol, et al., 2015; van Schilt-Mol, et al., 2016).

Om op een systematische wijze het ambitieniveau van een opleiding te bepalen kan voor iedere laag van de toetspiramide worden bepaald wat de huidige toetskwaliteit is (positiebepaling) en wat de wenselijke toetskwaliteit is (ambitiebepaling) (van Schilt-Mol, et al., 2016). Binnen de HAS wordt gestreefd naar minimaal fase 3 op alle lagen van de toetspiramide. Dit betekent dat bij de toetsing alle relevante actoren in de opleiding vanuit een middellangetermijnbeleid (3-5 jaar) toetsactiviteiten uitvoeren die onderling samenhangen en geïntegreerd zijn in andere lopende processen in de opleiding. Het is van belang dat een opleiding zelf kiest welke toetspiramidelagen voorrang krijgen om dit ambitieniveau te bereiken.

H3 Toetsplan van een opleiding

De kaders en afspraken die we voor alle HAS-opleidingen gezamenlijk willen hanteren leggen we vast in OER-1 en dit document “HAS Toetsbeleid 2017-2020”.

Het beleid per opleiding krijgt vervolgens vorm in OER-2 en het toetsplan van de opleiding.

3.1 De inhoud van een toetsplan

Het toetsplan is het beleidsdocument van een opleiding wat betreft de toetsing en vormt een onderdeel van het algehele onderwijsbeleid van de opleiding. Een toetsplan wordt vastgesteld voor drie jaar conform de richtlijnen van de NVAO (NVAO, 2016).

In het toetsplan vult de opleiding het HAS toetsbeleid concreter in. In Tabel 1 staat een overzicht van de hoofdstukindeling van een toetsplan, met daarbij een beschrijving van het doel en de globale inhoud van ieder hoofdstuk. De opleiding werkt de genoemde hoofdstukken verder uit in zijn eigen toetsplan en vormt daarmee het toetsbeleid van zijn opleiding.

Tabel 1: Hoofdstukindeling van het toetsplan van een opleiding. Een opleiding mag kiezen een inleiding toe te voegen.

Hoofdstuk 1: Visie op leren en toetsen • Er wordt een consistente relatie gelegd tussen de visie op toetsen als onderdeel van de visie op leren gedurende de opleiding. Voor de visie op toetsen in de opleiding wordt het HAS toetsbeleid gebruikt als uitgangspunt; • De toetskwaliteitscriteria betrouwbaarheid, validiteit, transparantie en efficiëntie worden toegelicht aan de hand van de context van de opleiding.
Hoofdstuk 2: Uitgangspunten toetsprogramma • Er wordt beschreven hoe een samenhangend toetsprogramma is ontwikkeld. Er is aandacht voor de leerfunctie, een passend niveau van complexiteit in iedere fase van de opleiding en er worden voorwaarden gesteld aan het aantal toetsen¹; • Er wordt op een inzichtelijke wijze verantwoord hoe afspraken uit het Landelijk Opleidingsprofiel (LOP)² in het toetsprogramma zijn geïmplementeerd; • Er is helder beschreven hoe het toetsprogramma in een PDCA steeds wordt geëvalueerd en aangepast.
Hoofdstuk 3: Toetsen en toetsvormen • Er wordt beschreven hoe de uitvoering van de toetscyclus binnen de opleiding (voor alle toetsvormen) wordt toegepast, consistent met de opleidingsvisie op leren en toetsen; • Er wordt gedefinieerd welke toetsvormen er zijn binnen de opleiding. In het onderscheid staan de complexiteit van een toets en de te toetsen domeinen bij een toets centraal; • Er wordt per toetsvorm beschreven hoe de betrouwbaarheid, validiteit en transparantie worden bewerkstelligd. Indien de toetsvorm een complexe en samengestelde toets betreft wordt eveneens duidelijk gemaakt uit welke deeltaetsen deze kan bestaan; • Er is speciale aandacht voor de evaluatie van de toetskwaliteit van beroepsproducten (van het afstudeerprogramma) en van de meest belanghebbende toetsen van het propedeutisch examen.

¹ Denk hierbij ook aan het definiëren van het type beoordeling (bijv. inleveropdrachten versus grotere toetsen), of hoe een toets meetelt als verschillende beoordelingen samen een afsluiting van een module vormen (zoals verslag, presentatie en kennistoets over hetzelfde project), in relatie tot het aantal toetsen.

² Indien de opleiding uniek is en geen LOP heeft wordt de hbo-standaard gebruikt als uitgangspunt.

Tabel 1 (vervolg)

Hoofdstuk 4: Organisatie toetsproces

- De taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden (TVB) van actoren bij de toetsing en de toetscyclus binnen de opleiding³ worden besproken;
- De facilitering van examinatoren en examencommissie wordt besproken.
- De middelen t.b.v. de (digitale en analoge) archivering van de toetsing worden besproken aan de hand van de richtlijnen van het HAS-beleid.

Hoofdstuk 5: Kwaliteit van en toezicht op de toetsing

- Er wordt beschreven hoe het toetsplan in een PDCA-cyclus wordt geïmplementeerd, geëvalueerd en aangepast;
- Er wordt beschreven hoe de opleiding aandacht besteedt aan verdere professionalisering en het up-to-date houden van de toetsdeskundigheid van het personeel;
- Er wordt beschreven op welke manier de examencommissie controleert of een docent voldoet aan de eisen om examiner te zijn. Dit betreft de toetsdeskundigheid en de deskundigheid t.a.v. de (fase van de) opleiding waar de examiner een rol speelt;
- Er wordt beschreven op welke manier de examencommissie de evaluatie van het toetsplan, het toetsprogramma en de beoordelingen van beroepsproducten van het afstudeerprogramma en andere toetsen controleert;
- Er wordt beschreven hoe de examencommissie de uitvoering van de toetscyclus monitort.

3.2 Kaders voor de evaluatie van een toetsplan

Een toetsplan wordt voor 3 jaar vastgesteld, met in de tussenliggende jaren alleen aanpassingen op detailniveau. Een toetsplan wordt ieder jaar opnieuw besproken met de examencommissie en gedeeld met alle examinatoren van de opleiding.

In het toetsplan is beschreven hoe de betrokkenen binnen de opleiding van het huidige naar het gewenste niveau van toetsing komen. Om de uitvoering van het toetsplan te bewaken wordt gewerkt volgens de PDCA-cyclus (zie ook tabel 1). Een manier waarop deze PDCA-cyclus uitgevoerd kan worden, staat beschreven in “Kwaliteit van toetsing onder de loep” (Bruijns & Kok, 2015; Sluijsmans, et al., 2015). Van belang is dat evaluatie van het toetsplan in samenhang met het HAS-brede toetsbeleid wordt beschouwd.

Een opleiding bepaalt zelf wie er betrokken zijn bij de uitvoering van de PDCA-cyclus van het toetsplan. Op zijn minst zijn Opleidingsmanagement, examencommissie en opleidingscommissie hierbij betrokken. Voor een goede evaluatie is het nodig om een collega van buiten de opleiding en met uitgebreide kennis over toetsing (SKE niveau) te betrekken.

De evaluatie van de uitvoering van het toetsplan leidt tot conclusies over de realisatie van de ambities uit het toetsplan en geeft een advies over de nog niet gerealiseerde ambities en het nieuwe toetsplan.

³ Dit zijn: examencommissie, opleidingsdirecteur, COP-er, COO-er, modulecoördinator, examiner, SKE-er stafbureau, Studentzaken en eventueel jaarcoördinator, leerlijn coördinator/adviseur, afstudeercoördinator.

H4 Toetsprogramma

4.1 Kenmerken van een toetsprogramma

Een toetsprogramma

- geeft weer hoe toetsen in relatie staan tot de beoogde leerresultaten;
- is een weergave van dat moment en vormt een onderdeel van het opleidingsspecifieke deel van de Onderwijs en Examenregeling (OER-2). In het toetsplan wordt hiernaar verwezen;
- is een instrument om betere en efficiëntere toetsing te bewerkstelligen;
- laat een gebalanceerde mix van toetsvormen zien, die een opleiding inzet voor het valide, betrouwbaar, transparant en efficiënt beoordelen van studenten om hen tot het gewenste eindniveau te brengen.

Belangrijke aspecten/onderdelen van het toetsprogramma zijn:

- het eindniveau van een opleiding;
- de wijze waarop iedere student individueel op tussenliggende niveaus (formatief of summatief) en eindniveau (summatief) wordt getoetst⁴;
- de spreiding van de toetsmomenten binnen een studiejaar;
- de variatie in toetsvormen en het aantal toetsvormen;
- de variatie in individuele en groepstoetsen;

De invulling van een toetsprogramma is opleidingsspecifiek. Afhankelijk van bepaalde keuzes, ten aanzien van de beroepscontext⁵ ontstaan er verschillen in de opbouw van de toetsprogramma's tussen opleidingen. In bijlage 4 zijn twee voorbeelden van toetsprogramma's opgenomen ter verduidelijking.

4.2 Evaluatie van toetsprogramma

Evaluatie vindt bij voorkeur eens in de 3 jaar plaats, in samenhang met de evaluatie van het toetsplan. De frequentie zorgt ervoor dat veranderende eisen aan een hbo-professional tijdig geïmplementeerd worden in zowel beoogde leerresultaten als de toetsen die de realisatie van die leerresultaten moeten aantonen. Jaarlijks vindt een evaluatie plaats over het uitvoeringsproces van het toetsprogramma. Daarnaast wordt jaarlijks in module evaluaties gekeken naar de rol van de toetsen uit de module in het toetsprogramma.

Een opleiding bepaalt zelf wie er betrokken zijn bij de evaluatie van het toetsprogramma. In ieder geval betreft dit opleidingsmanagement, examencommissie en opleidingscommissie.

De evaluatie kan plaats vinden aan de hand van de methode beschreven in hoofdstuk 5 “Kwaliteit van een toetsprogramma” in “Kwaliteit van toetsing onder de loep” (Baartman & van der Vleuten, 2015; Sluismans, et al., 2015). De inhoudelijke beoordeling van het toetsprogramma kan geschieden aan de hand van de twaalf criteria of een selectie daaruit (Baartman, et al., 2007; Dijkstra & Baartman, 2011) (zie Bijlage 3: Kwaliteitscriteria van een toetsprogramma).

⁴ Maakt duidelijk of het toetsprogramma goed selecteert voor BSA en zorgt voor betrouwbare getuigschriften.

⁵ Moet een student alle beoogde leerresultaten in de afstudeerfase behalen of slechts een voor zijn gekozen beroepscontext relevant deel daarvan,

H5 Toetsen

5.1 Kenmerken van een toets

Toetsen moeten studenten motiveren tot een zinvolle manier van leren (zie H1 Visie op toetsen). Bij goede toetsen is het vanzelfsprekend dat de betrokken partijen (instelling, docenten en studenten) zich maximaal inspinnen voor een goed leerresultaat, met een toets als middel om dat te meten. Hierbij is de student primair verantwoordelijk voor zijn of haar leerproces en faciliteren de docent en de instelling de student waar dat wenselijk is (Dochy, et al., 2016).

Opleidingen maken gebruik van een diversiteit van toetsvormen om de leerresultaten zo goed mogelijk te meten. Elke examinerator moet de keuze voor een toetsvorm kunnen onderbouwen.

De keuze van een toetsvorm hangt af van:

- het beoogde leerresultaat;
- de beroepscontext;
- de opbouw van het toetsprogramma.

5.2 Kwaliteit van toetsen

Voor toetskwaliteit zijn validiteit, betrouwbaarheid en transparantie belangrijke criteria, waarbij efficiëntie ook een belangrijke rol speelt voor de uitvoerbaarheid door de docent en de student. Binnen de HAS worden een aantal uitgangspunten bij die criteria gehanteerd. Hieronder wordt toegelicht hoe een kwaliteitscriterium voor een toets kan worden ingevuld:

- Validiteit: Toetsen moet aansluiten bij genoten onderwijs en de daarbij horende beroepscontext (relevantie); steeds worden dezelfde toetstermen getoetst (representativiteit) en de toets moet te maken zijn (demonstreerbaarheid);
- Betrouwbaarheid: De toets moet een betekenisvol onderscheid kunnen maken tussen de studenten die de getoetste leerdoelen uitstekend, goed of minder goed beheersen. Hiervoor zijn verschillende instrumenten beschikbaar die met beleid moeten worden ingezet, passend bij de toetsvorm. Voor een goede betrouwbaarheid zijn optimale omstandigheden waaronder de student de toets maakt belangrijk.
- Transparantie: Voor een goede transparantie is communicatie naar en met de student over de toetsen in een module en de te toetsen leerdoelen per toets van groot belang. Dit wordt bereikt door alle relevante informatie over wanneer, waarop en hoe er getoetst wordt en hoe de beoordeling tot stand komt, op een zo toegankelijk mogelijk manier beschikbaar te maken voor studenten (zie ook OER-1, artikel 1.5.1 lid3) (HAS Hogeschool, 2017). Daarnaast is het van groot belang dat docent en student (feed up, feedback en feed forward) en studenten onderling (peer-to-peer assessment) met elkaar in gesprek zijn over de te bereiken leerdoelen. Verder kan het helpen om studenten zichzelf te laten beoordelen (self-assessment, formatief) om helder te krijgen of ze de doelen snappen en waar ze staan in het leerproces.

In het toetsplan is vastgelegd met welke regelmaat elke summatieve toets wordt geëvalueerd door de examineratoren en de studenten. De evaluatie van een formatieve toetsing valt onder de verantwoordelijkheid van het moduleteam in gesprek met de student.

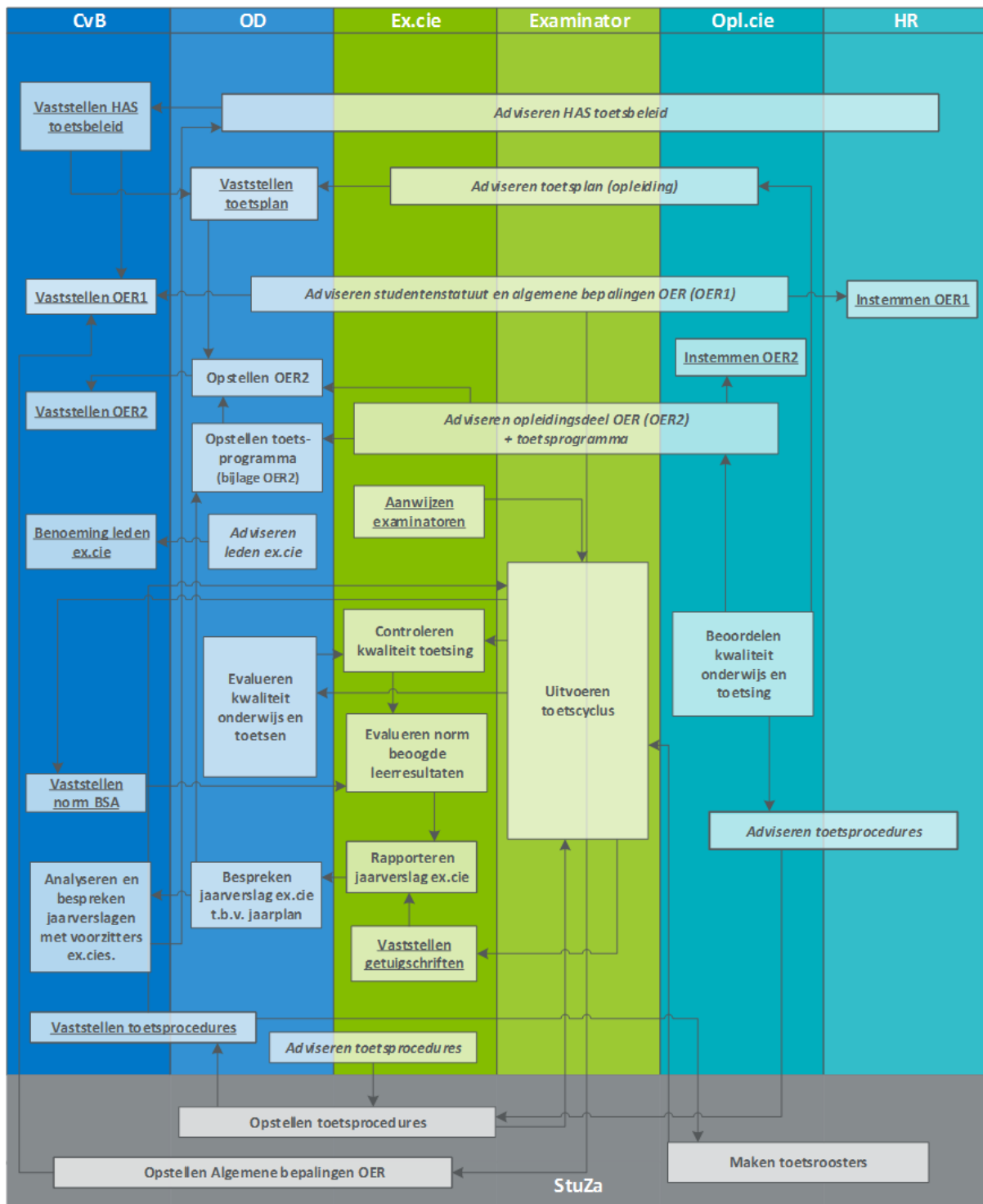
H6 Toetsorganisatie

De toetsorganisatie gaat over de wijze waarop examinatoren, examencommissie, management (CvB en opleidingsmanagement), ondersteunende medewerkers (o.a. studentzaken) met elkaar samenwerken om de gewenste toetskwaliteit te realiseren (Sluijsmans, et al., 2015). De opleidingscommissies en de Hogeschoolraad hebben een belangrijke taak bij het beoordelen van en het adviseren over de uitvoering van de toetsing (WHW, artikel 10.3c). Specialisatie en een duidelijke definitie van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden in het algehele toetsproces is van groot belang (Sluijsmans, et al., 2015). In Figuur 4, op pagina 10, staat de wijze waarop de toetsorganisatie op de HAS gerealiseerd wordt. Hierbij kan de opleidingsdirecteur (OD) bij de toetsing ondersteund worden door een management team, met een Coördinator Opleidingsprogramma en een Coördinator Opleidingsorganisatie. Een toetscommissie kan afhankelijk van de situatie van de opleiding de examencommissie of de opleidingsdirecteur ondersteunen ten behoeve van een betere borging van of advisering over het toetsproces.

Om de organisatie van het toetsproces succesvol te laten zijn, is een aantal punten van groot belang. Op de eerste plaats dienen de betrokkenen deskundig te zijn. Hiervoor verwijzen we naar H7 Toetsbekwaamheid. Daarnaast zijn dit het georganiseerd monitoren van de vorderingen van de individuele student (student volgsysteem), het beveiligen van de ICT omgeving waar examinatoren in werken en het georganiseerd volgens de regelingen en procedures uitvoeren van de archivering van afgelegde toetsen en examens door studenten (zie Figuur 4).

De volgende zaken zijn daarom nodig om een goede toetsorganisatie te waarborgen:

- structureel overleg tussen de verantwoordelijken bij de toetsing en de verschillende adviesorganen, conform de structuur weergegeven in Figuur 4;
- duidelijkheid over welke actoren rapporteren over adviezen, afspraken en verbeterplannen aan andere actoren. Deze afspraken moeten in het structurele overleg worden vastgesteld;
- helderheid over de uitvoering van werkprocessen, logistiek en roostering, waar nodig is dit vastgelegd in protocollen;
- gemakkelijke toegang tot de benodigde protocollen en procedurebeschrijvingen om te komen tot goede beslissingen over toetsen in alle lagen van de kwaliteitspiramide;
- heldere afspraken over de archivering van afgenomen toetsen gebaseerd op het beleid van de HAS;
- goede aansluitende facilitering van de door de HAS aangepaste handreiking archivering van de Vereniging Hogescholen;
- hanteren van richtlijnen en procedures voor controle en evaluatie van de toetskwaliteit door de examencommissie en opleidingsmanagement in een opleiding conform de wetgeving (Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, 1992);
- goede beschikbaarheid van het HAS toetsbeleid voor de bij de uitvoering van de toetsing betrokken collega's.

Figuur 4: Stroomschema van taken en verantwoordelijkheden bij de toetsorganisatie van HAS Hogeschool. In dit schema zijn een viertal hoofdprocessen te onderscheiden. Dit zijn van boven naar beneden: 1. Het ontwikkelen en vaststellen van het toetsbeleid en de toetsplannen, 2. Het ontwikkelen en vaststellen van de Onderwijs- en Examenregeling met het studentenstatuut, 3. Het uitvoeren en borgen van de toetsing en de daarbij horende procedures in de toetscyclus, en 4. Het benoemen van de leden van de examencommissie (zie Bijlage 5 voor stroomschema's per hoofdproces 1 t/m 3).

H7 Toetsbekwaamheid

Toetsbekwaam zijn wil zeggen dat iemand de deskundigheid heeft om de kwaliteit van toetsing te realiseren op de betreffende laag van de kwaliteitspiramide van toetsen (Sluijsmans, et al., 2015; van Schilt-Mol, et al., 2016). De expertgroep BKE/SKE (Expertgroep BKE/SKE, 2013) heeft hierbij twee expertniveaus gedefinieerd, namelijk de Basiskwalificatie examineren (BKE) en de Seniorkwalificatie Examineren (SKE).

Binnen de HAS Hogeschool heeft iedere examinerator die summatieve toetsen afneemt de BKE behaald. Per 2016 zijn de door de HAS gespecificeerde eisen van de BKE geïmplementeerd in de “Basiskwalificatie Didactische Bekwaamheden” (BDB; in de volksmond van de HAS Hogeschool ook wel “Klasje van Koos” genoemd). De formatieve toetsing kan geschieden door zowel de examineratoren als ander onderwijzend en onderwijsondersteunend personeel, in samenspraak met de examineratoren.

De hogere lagen uit de toetspiramide (toetsprogramma en toetsbeleid) en de kwaliteitsborging door de examencommissies vragen om een goed samenspel tussen BKE-ers en SKE-ers. Hierbij hebben de SKE-ers een leidende rol. Zowel in een opleidingsmanagement als in een examencommissie moet minimaal één SKE-er zitten. De SKE-er wordt gezien als de professional met uitgebreide expertise op het gebied van toetsen en examineren. Daardoor is de SKE-er actief bezig met het up-to-date houden van de kennis over toetsing binnen een opleidingsteam. In samenspraak met het opleidingsmanagement, de examencommissie en de rest van het team bepaalt de SKE-er op welke aspecten gerichte professionalisering van het team nodig is. Er dient voortdurend aandacht te zijn voor de verdere professionalisering van alle examineratoren op het gebied van toetsing.

De toetspiramidelaag toetsorganisatie vraagt om een goed samenspel van SKE-ers en modulecoördinatoren met het onderwijs ondersteunend personeel (OOP) en/ of algemeen ondersteunend personeel (AOP) van o.a. Studentzaken. Alle examineratoren moeten op de hoogte zijn van de procedures en verantwoordelijkheden bij de door Studentzaken georganiseerde toetsing. Het personeel van Studentzaken dat zich bezighoudt met toetsing heeft kennis van de eisen die aan procedures en afspraken over toetsen worden gesteld. Jaarlijks bepaalt StuZa op welke aspecten de meeste behoefte is om zich verder te professionaliseren en op welke manier dat het beste plaats kan vinden.

H8: PDCA-cyclus HAS toetsbeleid

Voor een volledige cyclus van het HAS toetsbeleid van 6 jaar wordt er twee maal een PDCA doorlopen. Elke PDCA duurt 3 jaar, waarin de tweede PDCA gericht is op het bijstellen van het HAS toetsbeleid op basis van de bevindingen uit de eerste PDCA.

Dit document is het resultaat van de planfase van de eerste PDCA van het HAS toetsbeleid. Deze planfase bestond uit twee stappen: de eerste stap was een digitale enquête onder personeel uit alle opleidingen van de HAS Hogeschool die op beleidsniveau met toetsing te maken hebben. Hierin werd de ervaring en ambitie met toetsing op HAS niveau bepaald. De resultaten leidden tot een concept HAS toetsbeleid. De tweede stap in de planfase bestond uit een aantal panelevaluaties waarin het concept besproken werd. Hieruit is een eindconcept opgesteld, welke is voorgelegd aan de HR en DO. Vervolgens is het beleid vastgesteld door het CvB (zie Bijlage 6: Proces HAS toetsbeleid 2017-2020).

Na vaststelling van het HAS toetsbeleid door het CvB starten de opleidingen met de uitvoering ervan. Opleidingen werken hierbij primair vanuit hun eigen toetsplan (H3 Toetsplan van een opleiding) en spiegelen zich hierbij aan het HAS toetsbeleid.

Na 3 jaar vindt er een evaluatie van het HAS toetsbeleid plaats in een HAS brede audit. De audit wordt uitgevoerd door een door het CvB aan te stellen projectgroep, met tenminste een extern lid. De projectgroep analyseert de toetsplannen van de opleidingen, de analyse van de jaarverslagen van de examencommissies door het CvB, een evaluatie van Studentzaken en de externe ontwikkelingen op het gebied van toetsing. Op basis van deze bronnen vinden er gesprekken plaats met de betrokkenen en wordt er een advies gegeven.

Het advies is een bron voor bijstelling van het HAS toetsbeleid en vormt dus het startpunt voor de tweede PDCA van het HAS toetsbeleid. Op basis van het advies wordt bijgestuurd in de uitvoering van het toetsbeleid in de opleidingen en bij Studentzaken.

Na afronding van de tweede PDCA na zes jaar wordt het HAS toetsbeleid herzien door een nieuw projectteam, aan te stellen door het College van Bestuur.

Bronnen

- Baartman, L. K., Bastiaens, T. J., Kirschner, P. A. & van der Vleuten, C. P., 2007. Evaluation assessment quality in competence-based education: A qualitative comparison of two frameworks. *Educational Research Review*, Issue 2, pp. 114-129.
- Baartman, L. & van der Vleuten, C., 2015. Kwaliteit van een toetsprogramma. In: D. J. B. D. & v. S. T. Sluijsmans, red. *Kwaliteit van toetsen onder de loep*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant, pp. 79-91.
- Baartman, L. & van der Vleuten, C., 2015. Kwaliteit van een toetsprogramma. In: D. Sluijsmans, D. Joosten-ten Brinke & T. van Schilt-Mol, red. *Kwaliteit van toetsing onder de loep*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant, pp. 79-91.
- Biggs, J. & Tang, C., 2011. *Teaching for Quality at University, 4th edition*. New York: McGrawHill.
- Black, P. & Wiliam, D., 1998. Assessment and Classroom Learnig. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, Issue 5:1, pp. 7-74.
- Bruijns, V. & Kok, M., 2015. Kwaliteit van toetsbeleid. In: D. Sluijsmans, D. Joosten-ten Brinke & T. van Schilt-Mol, red. *Kwaliteit van toetsing onder de loep*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant, pp. 93-111.
- Commissie externe validering examenkwaliteit Hoger Beroepsonderwijs, 2012. *Vreemde ogen dwingen*, Den Haag: Vereniging Hogescholen.
- Dijkstra, A. & Baartman, L. K., 2011. Zelfevaluatie van de kwaliteit van assessment. *Onderwijs Innovatie*, Issue 1, pp. 17-25.
- Dochy, F., Berghmans, I., Koenen, A.-K. & Segers, M., 2016. *Bouwstenen voor High Impact Learning*. 2e red. Amsterdam: Boom.
- Expertgroep BKE/SKE, 2013. *Verantwoord toetsen en beslissen in het hoger beroepsonderwijs*, Den Haag: Vereniging Hogescholen.
- Gullikers, J., Bastiaens, T. & Kirschner, P., 2005. Authentieke toetsing, de beroepspraktijk in het vizier. *Onderwijs Innovatie*, pp. 17-24.
- HAS Hogeschool, 2013. *Zelfevaluatierapport HAS Hogeschool*, 's Hertogenbosch: HAS Hogeschool.
- HAS Hogeschool, 2014. *HAS visie op onderzoek*. 's Hertogenbosch: HAS Hogeschool.
- HAS Hogeschool, 2016. *Ambitie 2025 HAS Hogeschool en Strategie 2016 - 2019*. 's Hertogenbosch: HAS Hogeschool.
- HAS Hogeschool, 2017. *Onderwijs en Examenregeling*. 's Hertogenbosch: HAS Hogeschool.
- Joosten-ten Brink, D., 2011. *Eigentijds toetsen en beoordelen (lectorale rede)*. Tilburg, Fontys Hogescholen.
- Joosten-ten Brinke, D. & Sluijsmans, D., 2012. Tijd voor toetskwaliteit: het borgen van toetsdeskundigheid van examencommissies. *THEMA*, Issue themanummer , pp. 16-21.
- Kloosterhof, 2013. *Een bosje Bloemen - E-xamens*, Neer: Kloosterhof Neer BV.
- NVAO, 2016. *Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs Nederland*, Den Haag: NVAO.
- Sluijsmans, D. et al., 2014. Goed beslissen over beroepsbekwaamheid in het hbo. *Onderwijs Innovatie*, pp. 17-26.

Sluijsmans, D., Joosten-ten Brinke, D. & van Schilt-Mol, T., 2015. *Kwaliteit van toetsing onder de loep*. 1e red. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Sluijsmans, D., Peeters, A., Jakobs, L. & Weijzen, S., 2012. Kwaliteit van toetsing onder de loep. *Onderwijs Innovatie*, Issue 4, pp. 17-26.

Teelen Kennismanagement, 2015. *Toetskwaliteit in de praktijk: Hoe maak ik goede toetsen met gesloten en open vragen?*. Wilp: Teelen BV.

van den Akker, J., 2003. Curriculum perspectives. In: J. van den Akker & W. & H. U. Kuiper, red. *Curriculum landscapes and Trends*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, pp. 1-10.

van Schilt-Mol, T., Peeters, A., Sluijsmans, D. & Jacobs, L., 2015. Het ontwerp van de methodiek De toetsing getoetst. In: D. Sluijsmans, D. Joosten-ten Brinke & T. van Schilt-Mol, red. *Kwaliteit van toetsing onder de loep*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant, pp. 25-36.

van Schilt-Mol, T. et al., 2016. De touwtjes in handen: toetskwaliteit in het hbo. *Onderwijs Innovatie*, Issue 4, pp. 15-24.

Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (1992) Hirsch Ballin, E.M.H..

Bijlage 1: Begrippenlijst

Betrouwbaarheid: De mate waarin het toetsresultaat een juiste weergave is van de werkelijke kennis en vaardigheid van de kandidaat (Teelen Kennismanagement, 2015);

Efficiëntie: De tijd die de kandidaat nodig heeft om de vraag of opdracht maken, de toets te maken, of de tijd die de beoordelaar nodig heeft om een oordeel te vellen (Teelen Kennismanagement, 2015). Dit uitgangspunt heeft betrekking op alle kwaliteitscriteria voor een goede toets, omdat het goed en in de beschikbare tijd uitvoeren van een toets of de beoordeling de studeerbaarheid en het leereffect van het algehele onderwijs raakt.

Eindkwalificaties: Omschrijving van de kennis, vaardigheden en attitude waarover een afgestudeerde van een opleiding over moet beschikken om zijn examen af te kunnen leggen. Hierbij kan sprake zijn van tussenkwalificaties om tussenliggende niveaus richting de eindkwalificaties te beschrijven.

Formatieve toets: Vorm van toetsen die plaats vindt voor of tijdens het leren. Hierbij is geen beoordelingsseenheid aan gekoppeld (toets zoals bedoeld in OER1, begrippenlijst), zodat de prestatie van de student met deze specifieke toets geen gevolgen heeft voor de studievoortgang.

Er worden twee vormen van formatief toetsen onderscheiden. De eerste is het *toetsen om te leren* (*assessment for learning*), waarbij de evaluatie het doel heeft om de student te voorzien van informatie over zijn eigen vooruitgang en hoe deze zijn leren kan verbeteren (Dochy, et al., 2016). De tweede is *toetsen als leren* (*assessment as learning*), waarbij de evaluatie gezien wordt als oefening om beter ergens in te worden: Hierbij zijn het leerproces en de evaluatieve vragen volledig geïntegreerd (Dochy, et al., 2016).

Leerresultaat: De door de NVAO gehanteerde term voor de uitkomsten van een leerproces (NVAO, 2016). In het accreditatiekader wordt gesproken van beoogde leerresultaten (standaard 1) en gerealiseerde leerresultaten (standaard 4)⁶. De leerresultaten samen vormen de eindkwalificaties van een opleiding. In principe zegt de term niets over de gedetailleerdheid van de beschrijving. Het enige wat is voorgeschreven is dat de beschrijving meetbaar is (zijn de beoogde leerresultaten ook bereikt). Een synoniemen is leeruitkomsten.

Leeruitkomsten: zie leerresultaten, normaliter gebruikt voor een bereikt leerresultaat.

Onderwijs en Examenregeling: De wettelijk bindende afspraken over de wijze waarop de toetsing van het onderwijs in een instelling of opleiding georganiseerd is (Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, 1992).

Peer- assessment: Vorm van (formatieve) toetsing waarbij de studenten elkaar feedback en feed forward geven op een product, prestatie of proces aan de hand van de te bereiken doelen. Een peer-assessment is meestal bedoeld als diagnostisch instrument om studenten van elkaar te laten leren.

Self-assessment: Vorm van (formatieve) toetsing waarbij de student zichzelf evalueert op basis van door hem of haar zelf gespecificeerde criteria of doelen. Meestal wordt deze vorm van beoordeling gebruikt bij de formatieve evaluatie om zo de reflectie op het eigen leerproces en de resultaten te bevorderen. Daarnaast zorgt self-assessment voor een grotere betrokkenheid van de lerende bij het eigen leerproces. Beoordelen wordt dan niet langer gezien als iets dat hem gebeurt, maar als een proces waarin hijzelf actief betrokken is.

⁶ De hier genoemde standaarden komen uit het beperkte kader voor een opleidingsbeoordeling. In het uitgebreide kader is standaard 11 voor de gerealiseerde resultaten.

Summatieve toetsing: Vorm van toetsen waar een beoordelingseenheid aan vast zit en die dus nodig is om een getuigschrift te behalen. Deze term wordt in de literatuur ook wel inschreven als *toetsen van het geleerde (assessment of learning)*.

Toetsbeleid: De visie op toetsen en beoordelen vanuit de visie op de beoogde leerresultaten en het ingerichte onderwijs van een opleiding of onderwijsinstelling. In het HAS toetsbeleid wordt bedoeld de bestaande uit visie op toetsen en beoordelen en de daarbij horende beleid en beleidsregels van de HAS Hogeschool.

Toetscyclus: De op het toetsproces gespecificeerde PDCA-cyclus. Voor het borgen van de kwaliteit van een toets is het belangrijk dat het hele proces doorlopen wordt. Studenten moeten feedback krijgen op hun toetsresultaten dat zijn daarvan kunnen leren. Docenten moeten weten wat de kwaliteit is om conclusies te kunnen trekken voor een volgend toetsontwerp (Joosten-ten Brinke & Sluijsmans, 2012).

Toetsmatrijs: Een toetsmatrijs kan twee dingen betekenen. Het kan de verzameling van toetsen van een module bevatten of het kan gaan over de toetsing van beoogde leerresultaten van een toets, waarbij duidelijk wordt op welk niveau de doelen worden getoetst. De context moduleonderdeel (toets) of module (tentamen) bepaald welke van de twee bedoeld wordt. Het is daarnaast mogelijk om de specifiekere informatie uit een toetsmatrijs te verwerken in de toetsmatrijs voor een module.

Toetsplan: De visie op toetsen en beoordeling vanuit de visie op de beoogde leerresultaten en het ingerichte onderwijs van een opleiding. Het toetsplan vormt daarmee een specifiekere invulling van het HAS toetsbeleid voor een opleiding.

NB: In sommige literatuur wordt met toetsplan het toetsprogramma bedoeld.

Toetsprogramma: Een bewust en beargumenteerde combinatie van toetsvormen, passend bij de doelen en opbouw van een opleiding (Baartman & van der Vleuten, 2015). Met het toetsprogramma wordt in de regel de totale verzameling van (summatieve) toetsen van een opleiding bedoeld.

Transparantie: De mate van duidelijkheid over welke prestatie er van een student verwacht wordt in een toets. Het moet voor de kandidaten duidelijk zijn wat er van het verwacht wordt en wat hen te wachten staat bij de toets (Teelen Kennismanagement, 2015);

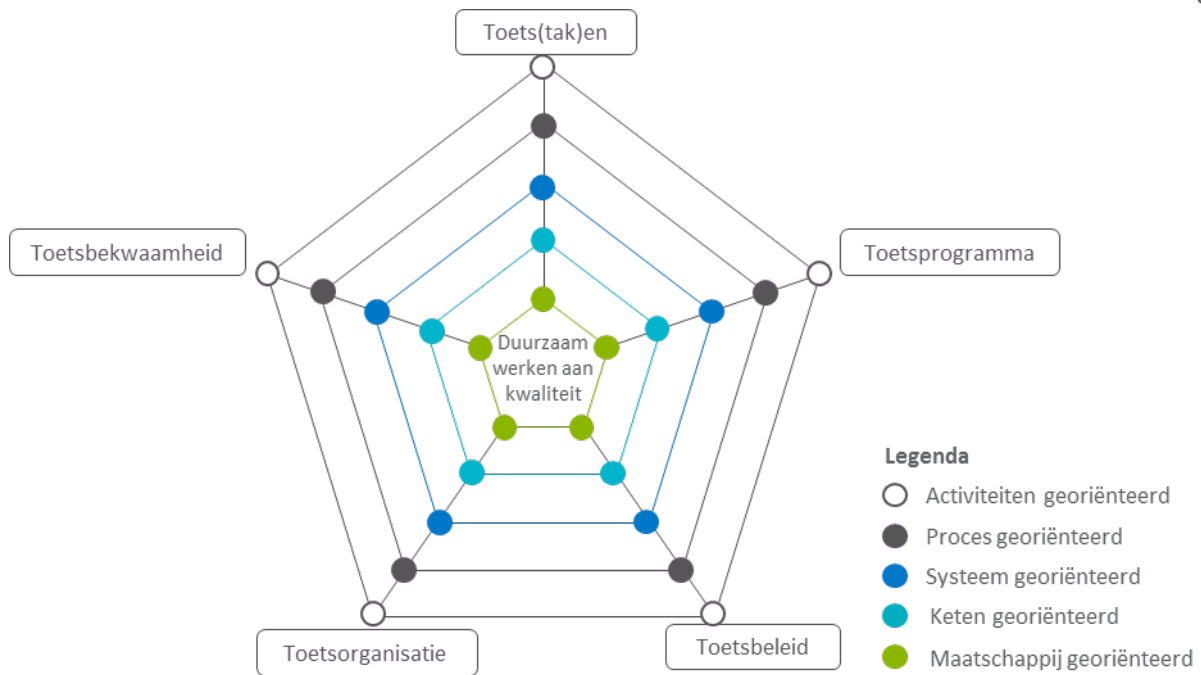
Validiteit: De mate waarin de toets aan zijn doelen beantwoord (Teelen Kennismanagement, 2015), hierbij is het passen van de toets bij de eisen van de beroepscontext van belang;

Vier-ogen-principe: Het principe waarbij gedurende het uitvoeren van de toetscyclus een tweede examinerator wordt betrokken in het toetsproces. Het extra paar ogen dient in de vorm van tweede beoordelaars, externe deskundigen als adviseur et cetera, te worden ingezet (Commissie externe validering examenkwaliteit Hoger Beroepsonderwijs, 2012). Hierbij is het van belang om het tweede paar ogen op een zo effectief mogelijke wijze in te zetten. Dit baseer je op basis van de toetsvorm en het belang van de toets voor het vaststellen van een examen (propedeutisch of bachelor diploma). Zo vraagt een beroepsproduct die het bereiken van het afstudeerniveau toetst meer inzet van een extra beoordelaars dan een toets eerder in de opleiding. Enige betrokkenheid van een extra paar ogen is bij elke toets van belang.

Bijlage 2: Groeimodel, met fasen in de ontwikkeling van toetskwaliteit

Gebaseerd op: Sluijsmans, et al., 2015

Figuur 5: Het toetsweb met daarin verschillende onderdelen uit de toetspiramide gecombineerd met de verschillende ontwikkelingsfasen naar duurzame toetskwaliteit (gebaseerd op: van Schilt-Mol, et al., 2016)

Het toetsweb

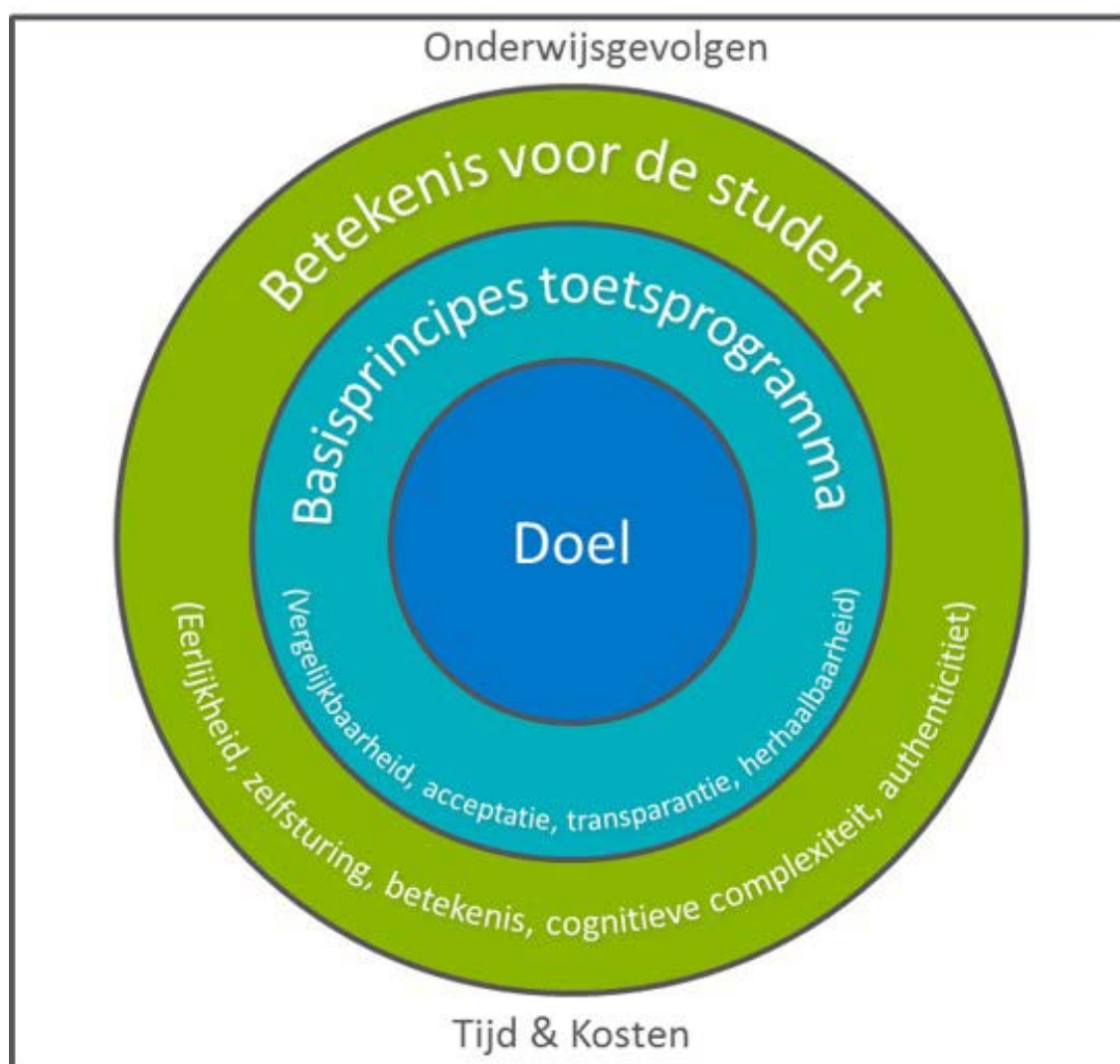
In het toetsweb worden de ontwikkelingsfasen van toetsing gecombineerd met de verschillende lagen van de toetspiramide voor eigentijds toetsen en beoordelen (Figuur 5). De visualisatie van het web is ontleend aan het curriculaire spinnenweb voor het eerst gepubliceerd in van den Akker (2003). De kern van het web staat voor het duurzaam werken aan kwaliteit van toetsen. Het web symboliseert de kwetsbaarheid van het geheel: te veel of te weinig aandacht voor één onderdeel of te weinig aandacht voor de onderlinge verbondenheid van de verschillende onderdelen kan de kern van het web verstoren. Maar ook een disbalans in de fasen van ontwikkeling per onderdeel kan de kern uit het midden halen (van Schilt-Mol, et al., 2016).

Bijlage 3: Kwaliteitscriteria van een toetsprogramma

Twaalf kwaliteitscriteria en indicatoren voor de kwaliteit van een toetsprogramma op basis van Baartman et al. (2007) en Dijkstra & Baartman (2011).

Zoals in Figuur 6 is weergegeven, zit er een specifieke gelaagdheid in de criteria. Het uitgangspunt (het onderwijsleerdoel) vormt de kern met daaromheen de vier criteria die de basisprincipes vormen voor een toetsprogramma en dus voorwaardelijk zijn voor de criteria in de buitenste schil. Zo moet het toetsprogramma eerst transparant en acceptabel zijn, voordat gekeken wordt naar de betekenis ervan voor de student. De criteria in deze schil komen voort uit nieuwe inzichten over leren en beoordelen. Deze criteria gaan over de rol van het toetsen voor de student.

Onderwijsgevolgen en Tijd & Kosten zijn overkoepelend voor wat betreft de gevolgen voor het onderwijs binnen een opleiding en de efficiëntie van de uitvoering van processen rondom toetsing.

Figuur 6: Het kwaliteitswiel van een toetsprogramma: de gelaagdheid van de twaalf criteria. (Gebaseerd op: Baartman, et al., 2007 en Dijkstra & Baartman, 2011)

Hieronder staan de twaalf kwaliteitscriteria die een uitstekend handvat kunnen bieden om een toetsprogramma onder de loep te nemen.

De kern:

Geschiktheid voor onderwijsleerdoelen

- Het toetsprogramma dekt het competentieprofiel/de eindtermen.
- In het toetsprogramma worden kennis, vaardigheden en attitudes geïntegreerd beoordeeld.
- Het toetsprogramma bestaat uit een mix van verschillende beoordelingsvormen.
- Het toetsprogramma bevat zowel summatieve als formatieve beoordelingsvormen.
- De gekozen beoordelingsvormen passen bij de leerdoelen van het onderwijs.

De vier basisprincipes:

Acceptatie

- De leerlingen kunnen zich vinden in de beoordelingscriteria.
- De leerlingen kunnen zich vinden in de wijze waarop het toetsprogramma wordt uitgevoerd.
- De docenten kunnen zich vinden in het doel, de beoordelingscriteria en de procedures van het toetsprogramma.
- Het beroepenveld kan zich vinden in de beoordelingscriteria en de procedures van het toetsprogramma.
- Leerlingen, docenten en het beroepenveld hebben vertrouwen in de kwaliteit van het toetsprogramma.

Vergelijkbaarheid

- De beoordelingsopdrachten zijn voor alle leerlingen vergelijkbaar en eventuele verschillen worden verantwoord.
- De werkomstandigheden zijn voor alle leerlingen vergelijkbaar en met eventuele verschillen wordt rekening gehouden in het oordeel.
- De beoordelingscriteria zijn voor alle leerlingen vergelijkbaar en eventuele verschillen worden verantwoord.
- De beoordelingsprocedure is voor alle leerlingen vergelijkbaar en eventuele verschillen worden verantwoord.

Transparantie

- De leerlingen weten of een beoordeling formatief of summatief is bedoeld.
- De leerlingen kennen en begrijpen de beoordelingscriteria.
- De leerlingen weten en begrijpen hoe het toetsprogramma wordt uitgevoerd.
- De docenten kennen en begrijpen het doel, de criteria en de procedure van het toetsprogramma.
- De praktijkbegeleiders kennen en begrijpen het doel, de criteria en de procedure van het toetsprogramma.
- Een externe partij kan op basis van de vastgestelde procedures en de beschrijving van het uitgevoerde toetsprogramma een controle uitvoeren.

Herhaalbaarheid van beslissingen

- Voor een summatief eindoordeel wordt elke competentie meerdere keren beoordeeld.
- Voor een summatief eindoordeel wordt het oordeel van meerdere beoordelaars gecombineerd.
- Bij summatieve beoordeling worden beoordelaars met een verschillende achtergrond ingezet (bijvoorbeeld docent/bedrijfsleven/vervolgonderwijs/medeleerling).
- Tussen de verschillende beoordelaars vindt een gelijkwaardig overleg plaats waarin iedereen zijn oordeel onderbouwt.
- De beoordelaars zijn getraind en competent voor de verschillende beoordelingsvormen.
- Een summatief oordeel wordt gebaseerd op beoordelingen in verschillende werksituaties.

Vijf criteria van toetsing voor de student:

Eerlijkheid

- Er zijn procedures vastgesteld voor het corrigeren van eventueel gemaakte fouten tijdens de beoordeling.
- Op basis van de belangrijkheid van de (deel)competenties is een weging vastgesteld.
- De beoordelaars zijn niet bevooroordeeld.
- De beoordelingsopdrachten zijn gevarieerd.
- Leerlingen ervaren de beoordeling als eerlijk.

Betekenisvolheid

- De leerlingen vinden de feedback van de formatieve beoordelingsmomenten zinvol voor hun leerproces.
- De leerlingen vinden de feedback van de summatieve beoordelingsvormen zinvol voor hun leerproces.
- De leerlingen ervaren de beoordeling als leermoment.
- De leerlingen vinden de beoordelingscriteria betekenisvol met betrekking tot hun toekomstig beroep.
- De docenten en bedrijven vinden de beoordelingscriteria betekenisvol met betrekking tot de eisen die zij stellen aan toekomstige beroepsbeoefenaars.

Ontwikkeling van zelfsturend leren

- De leerlingen beoordelen zichzelf of elkaar.
- De beoordelingsvormen stimuleren het op een goede manier (leren) geven en ontvangen van feedback.
- De beoordelingsvormen stimuleren het (leren) reflecteren op de eigen ontwikkeling.
- De beoordelingsvormen stimuleren het formuleren van eigen leerdoelen, gebaseerd op de eigen ontwikkeling.

Authenticiteit

- De beoordelingsopdracht bevat activiteiten die leerlingen in hun toekomstig beroep moeten uitvoeren
- De werkomstandigheden tijdens de beoordeling lijken op die in het toekomstig beroep.
- De sociale context tijdens de beoordeling (bijvoorbeeld samenwerking) lijkt op die in het toekomstig beroep.
- De beoordelingscriteria lijken op de criteria waarop werknemers in het toekomstig beroep worden afgerekend.

Cognitieve complexiteit

- De beoordelingsopdrachten roepen de denkstappen op die beginnend beroepsbeoefenaren hanteren.
- Bij het uitvoeren van een beoordelingsopdracht moet een leerling uitleggen waarom hij bepaalde keuzes heeft gemaakt.
- De beoordelingscriteria zijn (ook) gericht op de gehanteerde denkstappen.
- De beoordelingsopdrachten vereisen het denkniveau dat beginnend beroepsbeoefenaren nodig hebben.

Twee criteria voor uitvoering en gevolg van toetsprogramma:**Tijd en kosten**

- Vooraf aan de implementatie van een toetsprogramma wordt een inschatting gemaakt van de tijd en kosten.
- Bij de keuze voor een mix van beoordelingsbronnen in een toetsprogramma wordt rekening gehouden met de tijd en de kosten.
- Jaarlijks wordt geëvalueerd of het toetsprogramma efficiënter kan worden uitgevoerd.
- De positieve gevolgen van het toetsprogramma wegen op tegen de tijd en kosten die worden geïnvesteerd.

Onderwijsgevolgen

- Het toetsprogramma roept bij de leerlingen de gewenste leerprocessen op in de voorbereiding naar een beoordeling.
- De leerlingen worden op een positieve manier beïnvloed door het toetsprogramma.
- De docenten worden op een positieve manier beïnvloed door het toetsprogramma.
- Het toetsprogramma wordt verbeterd als onverwachte negatieve gevolgen worden gevonden.
- Het curriculum wordt aangepast als de resultaten van het toetsprogramma dit vereisen.

Bijlage 4: Twee voorbeelden van toetsprogramma's met verschillende opbouw

Voorbeeld Voedingsmiddelentechnologie

Op de volgende pagina staat een uitgebreid concept toetsprogramma van Voedingsmiddelentechnologie (VM) voor jaar 3 en 4⁷. Dit voorbeeld wordt samen met het toetsprogramma van jaar 1 en 2, als bijlage van de OER2 van VM gecommuniceerd.

Toelichting bij de tabel:

- In de eerste helft van het vierde jaar worden de competenties op het niveau III summatief getoetst. In de beroepsopdracht wordt vervolgens in een complexere situatie een real-life opdracht uitgevoerd. Hierbij worden enerzijds de hbo competenties (het professioneel handelen) van de student getoetst en anderzijds diverse onderdelen van de eindcompetenties van de voedingsmiddelentechnoloog (producten). Afhankelijk van de opdracht en/of de voorkeur van de student kunnen dit andere competenties zijn dan de afstudeerrichting van de student. (*¹ in de tabel)
- De getoetste competenties van zijn deels afhankelijk van de inhoud van de beroepsopdracht (*² in de tabel)

Betekenis codes in de tabel:

Code	Kolom(men) in tabel	Betekenis
I	I/G	individueel getoetst
G	I/G	in groep getoetst
s	Competenties	summatief getoetst
f	Competenties	formatief getoetst
I	Competenties	getoetst op niveau 1 van de competentiekaart
II	Competenties	getoetst op niveau 2 van de competentiekaart
III	Competenties	getoetst op niveau 3 van de competentiekaart

⁷ Let wel: het voorbeeld betreft een concept. Er kunnen afwijkingen in zitten ten opzichte van het daadwerkelijke toetsprogramma. Het voorbeeld dient puur ter illustratie en er kunnen geen rechten aan ontleend worden.

Toetsprogramma Voedingsmiddelentechnologie 2017-2018

Blok	Modulecode	Modulenaam en moduleonderdelen	Body of Knowledge & Skills	Competentie			Onderzoeken	Experimenteren	Ontwikkelen	Beheren	Adviseren	Managen	Zelfsturing	HAS (W DO IT)
				Toetsvorm	Weging	I/G								
3.1 of 3.4	MNxxxx	Minor intern / extern	-	-	-	-								
3.1-3.4	VM3402	Coaching & Activities	-	OPDR	-	I								
3.1-3.4	VMBlxx	Stage binnenland	Onderzoeksvaardigheden, Communicatie- vaardigheden, Sociale vaardigheden, Soft skills	COMP	1	I	III f					I s	II f	
3.1-3.4	VMBUxx	Stage buitenland	Onderzoeksvaardigheden, Communicatie- vaardigheden (Engels), Sociale vaardigheden, Soft skills	COMP	1	I								
4.1-4.2	VM4406 (24 EC)	FT & Business					III f III s				III f III s		III s	WDOIT S
		Presentatie product Food Experience		PRES	1	G								
		Verslag project Business		VERSL	1	G								
		Expert Assessment		COMP	3	I								
4.1-4.2	VM4403 (24 EC)	FT & Product					III f III s		III f III s				III s	WDOIT S
		Presentatie product Food Experience		PRES	1	G								
		Verslag project Business		VERSL	1	G								
		Expert Assessment		COMP	3	I								
4.1-4.2	VM4404 (24 EC)	FT & Production					III f III s		III f III s				III s	WDOIT S
		Presentatie product Food Experience		PRES	1	G								
		Verslag project Business		VERSL	1	G								
		Expert Assessment		COMP	3	I								
4.1-4.2	VM4405 (24 EC)	FT & Quality					III f III s			III f III s			III s	WDOIT S
		Presentatie product Food Experience		PRES	1	G								
		Verslag project Business		VERSL	1	G								
		Expert Assessment		COMP	3	I								
lint	VM3339 (2 EC)	Coaching & Activiteiten		OPDR	1	I								
4.1-4.2	VM4406 (6 EC)	Bakkerijtechnologie	Ind. productiemethoden	MOND	4	I								
				VAARD	1	G								
4.1-4.2	VM4407 (6 EC)	Drankentechnologie	Ind. productiemethoden	MOND	1	I								
				VAARD	-	G								
4.1-4.2	VM4408 (6 EC)	Vleestechnologie	Ind. productiemethoden	STS	4	I								
				VAARD	1	G								
4.1-4.2	VM4409 (6 EC)	Zuiveltechnologie	Ind. productiemethoden	STS	4	I								
				VAARD	1	G								
4.3-4.4	VM4450 (28 EC)	Beroepsopdracht (BO)*1					III		III*2	III*2	III*2		III	
		Producten			1	I								
		Professioneel handelen			1	I								

Op de volgende pagina staat een uitgebreid concept toetsprogramma van Toegepaste Biologie, Den Bosch (TB) voor jaar 3 en 4⁸. Dit voorbeeld wordt samen met het toetsprogramma van jaar 1 en 2, onder de OER2 van TB gecommuniceerd op intranet voor de geïnteresseerde studenten en wordt verder vooral intern gebruikt voor de evaluatie en bijstelling van het toetsprogramma, samen met de beoogde leerresultaten per eindkwalificatie. In de bijlage van de OER2 van TB staat een versimpelde weergave van alle leerjaren bij Toegepaste Biologie.

Hieronder volgt de legenda die hoort bij de tabellen op de volgende pagina:

Legenda:	Bij deze toets wordt:
SUM (vol.)/Ind.	= De kwalificatie volledig en summatief getoets per individu
SUM (ged.)/Ind.	= De kwalificatie gedeeltelijk en summatief getoets per individu
SUM/Groep	= De kwalificatie summatief getoets per groep
FORM	= De kwalificatie uitsluitend formatief getoetst

In jaar 4 worden alle studenten individueel getoetst op alle beoogde leerresultaten van de eindkwalificaties bij TB. In de specialisaties worden de eindkwalificaties Toegepast Praktijkonderzoek en Kennismanagement individueel volledig getoetst. In de beroepsopdracht (BO) worden de eindkwalificaties Adviseren en Communicatie individueel volledig getoetst. In de beroepsassessment wordt de eindkwalificaties Zelfmanagement individueel volledig getoetst.

⁸ Let wel: het voorbeeld betreft een concept. Er kunnen afwijkingen in zitten ten opzichte van het daadwerkelijke toetsprogramma. Het voorbeeld dient puur ter illustratie en kan geen rechten aan ontleend worden.

	Module	Product	Type toets	Body of Knowledge	Eindkwalificaties, niveau 3				
					Toegepast Praktijkonderzoek	Adviseren	Kennis- management	Communicatie	Zelfmanagement
Programma TB3, Den Bosch	TBBI/BU18-43	Onderzoeksstage	Stageopdracht met onderzoeksverslag	diverse biologische en aan biologie gerelateerde onderwerpen	FORM ⁹ SUM (ged.)/Ind.	FORM	SUM (ged.)/Ind.	SUM (ged.)/Ind.	SUM (ged.)/Ind.
	TBBI/BU18-35	Stage	Stageopdracht	diverse biologische en aan biologie gerelateerde onderwerpen	FORM ⁹ SUM (ged.)/Ind.	FORM	SUM (ged.)/Ind.	SUM (ged.)/Ind.	SUM (ged.)/Ind.
	TB3410: Zelfmanagement en beroepsoriëntatie		Participatietoets		FORM	FORM	FORM	FORM	SUM (ged.)/Ind.
	MN3.... 3e jaars minors	Project	Projectopdracht & diverse toetsvormen	multidisciplinair werken, maatschappelijke relevantie & div.			SUM/Groep	SUM (ged.)/Ind.	
Keuzemodules TB4, Den Bosch	MN4401 Applied Plant Research	Inhoudelijke assessment E-toets plantphysiology Plant breeding Plant and soil health Field trips and seminars Individual study Research project Statistics & Experimental Design Organisation & Management Advice & Communication	Assessment of knowledge	Plantphysiology, plant breeding and plant and soil health	SUM (ged.)/Ind.	FORM	SUM (vol.)/Ind.	FORM	FORM
			Elektronische toets				SUM (ged.)/Ind.	SUM (ged.)/Ind.	
			Rapportage toets						
			Participatietoets						
	MN4402 Applied Animal Sciences	Inhoudelijk Assessment Personal Development plan Knowledge sharing day Professional Attitude TB4-project onderzoeksplan TB 4 project Advice & Communication	Assessment of knowledge projectopdracht	Welfare Quality Eye: Feeding, housing, health and behaviour in relation to animal fysiologie. Animal biology in relation to business and society	SUM (ged.)/Ind.		SUM (vol.)/Ind.	FORM	
			gedragsassessment projectopdracht	Subject in the applied Animal Sciences, depending on choice of the student	SUM (ged.)/Ind.		SUM (ged.)/Ind.	SUM (ged.)/Ind.	SUM (ged.)/Ind.
			projectopdracht Participatietoets			FORM			
	MN4407 Toegepaste Ecologie	Individuele studie TB4 -project Ondersteunende & keuze vakken	Kennisassessment	Ecologie: kringlopen, populatiedynamica en biodiversiteit; beheerseffecten en maatschappelijke context, wetgeving en beleid.	SUM (ged.)/Ind.		SUM (vol.)/Ind.		
			Onderzoeksverslag/ rapportage toets	Een door de student te kiezen ecologisch onderwerp			SUM (ged.)/Ind.		
			Projectopdracht met onderzoeksverslag	Een door de student te kiezen ecologisch onderwerp uit een aanbod van projecten	SUM (ged.)/Ind.				SUM (vol.)/Ind.
			Participatietoets	Advies & communicatievaardigheden en statistiek		FORM	FORM	FORM	
Verplicht TB4, Den	TB4450 Beroepsopdracht	Professioneel handelen	Projectopdracht	Afhankelijk van opdracht, BO is een toets, maar beide onderdelen moeten met een voldoende worden afgerond	SUM (ged.)/Ind.	SUM (vol.)/Ind.	SUM (ged.)/Ind.	SUM (vol.)/Ind.	SUM (ged.)/Ind.
		Eindrapport	Onderzoeksverslag/ rapportage toets		SUM/Groep	SUM/Groep	FORM	SUM/Groep	FORM
	TB4410	Beroepsassessment	Gedragsassessment	Zelfkennis als toegepast bioloog					SUM (vol.)/Ind.

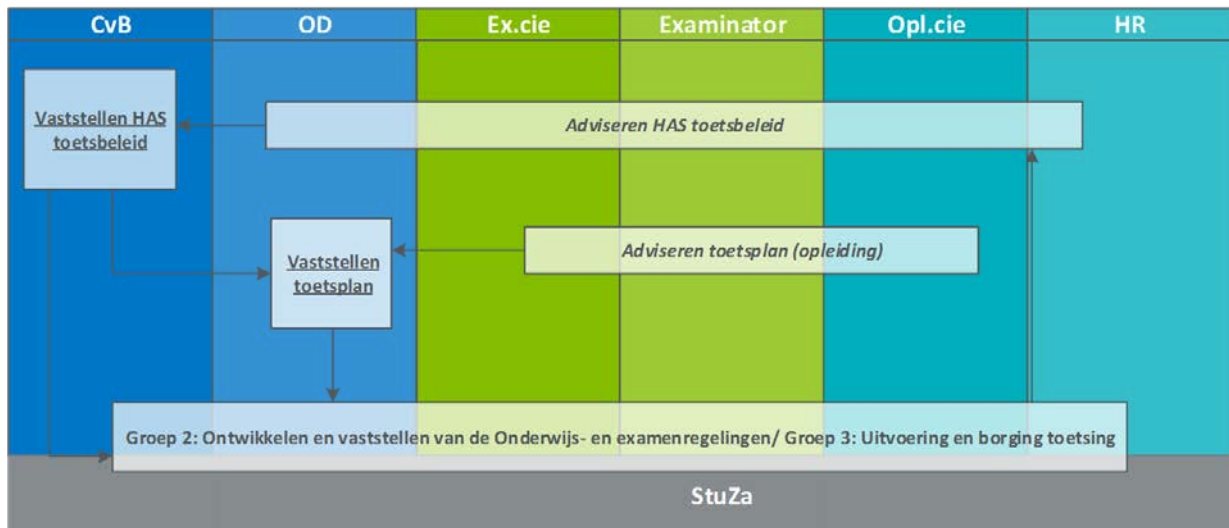
⁹ Beoogde leerresultaten van de eindkwalificatie toegepast praktijkonderzoek, niveau 2 worden in de stages individueel en volledig getoetst. Niveau 3 wordt besproken en (deels) behalen draagt bij aan hogere scores.

25

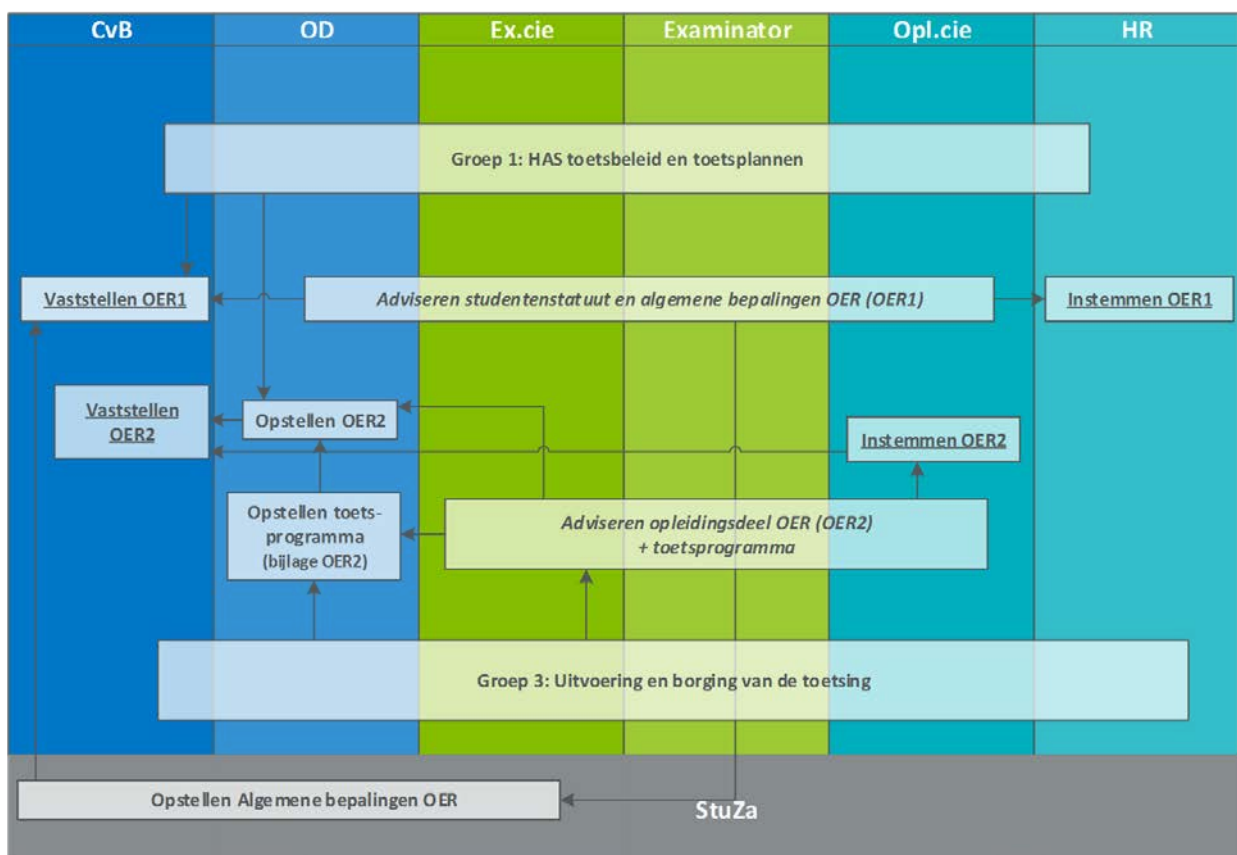
Bijlage 5: Uitwerking van de toetsorganisatie per hoofdproces

Uitwerking van het stroomschema taken en verantwoordelijkheden bij de toetsorganisatie in Figuur 4, op bladzijde 10 per hoofdproces 1 t/m 3.

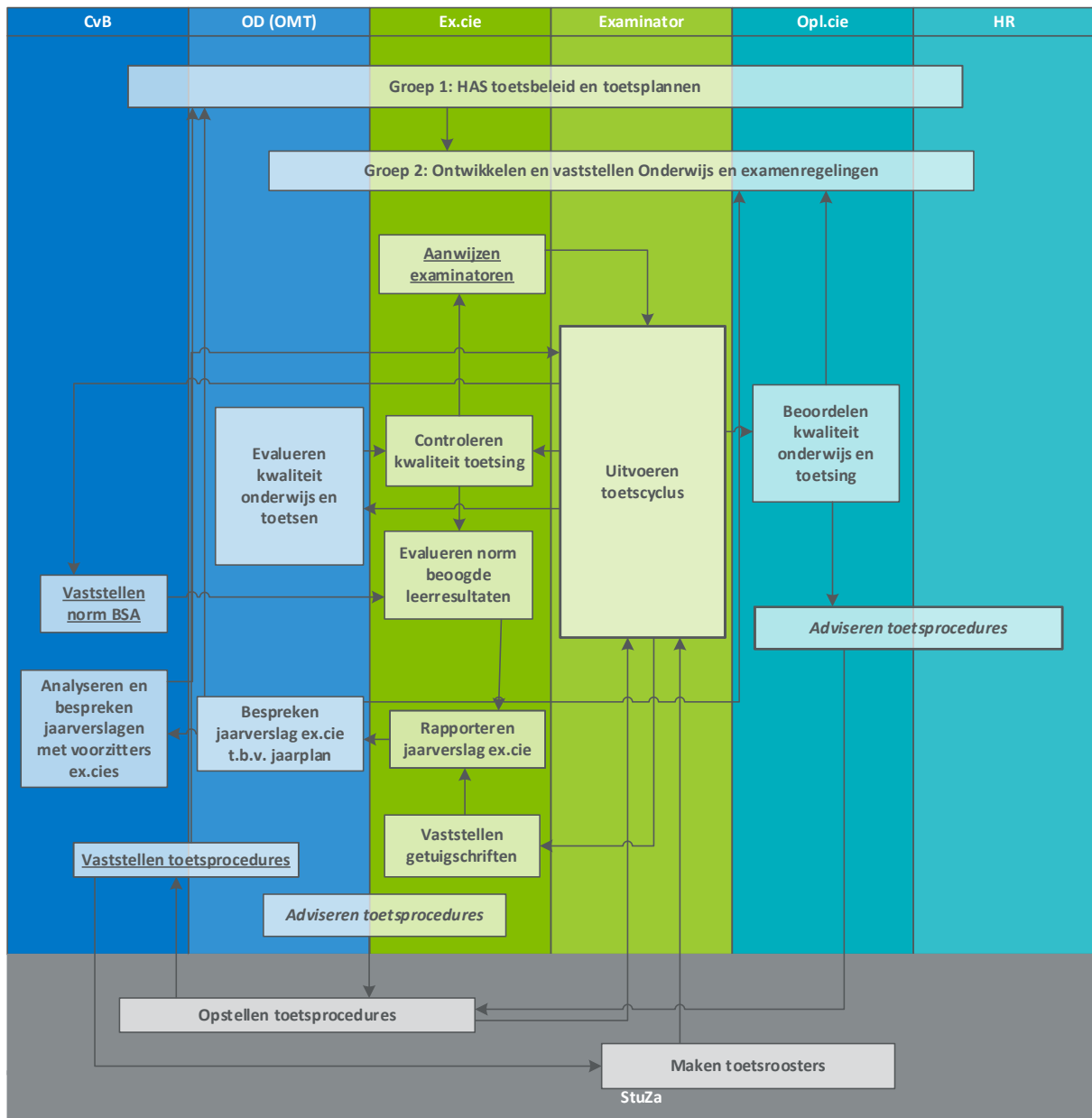
Hoofdproces 1: Het ontwikkelen en vaststellen van het toetsbeleid en de toetsplannen

Hoofdproces 2: Het ontwikkelen en vaststellen van de Onderwijs- en Examenregeling met het studentenstatuut

Hoofdproces 3: Het uitvoeren en borgen van de toetsing en de daarbij horende procedures in de toetscyclus

Bijlage 6: Ontwikkelproces HAS toetsbeleid 2017-2020

Proces	Datum	Product (evt.)	Betrokkenen
Opstart team HAS toetsbeleid	9-9-2016		Team HAS toetsbeleid
Literatuurverkenning	September 2016		Team HAS toetsbeleid
Ontwikkelen schrijfwijzer HAS toetsbeleid	September 2016	Schrijfwijzer toetsbeleid	Team HAS toetsbeleid
Ontwikkeling enquête HAS toetsbeleid	5-10-2016 t/m 17-10-2016	Concept Evasys Enquête HAS toetsbeleid	Team HAS toetsbeleid
Afstemming met DO	9-11-2016		Team HAS toetsbeleid, Toine Hattink en Edo Dijkman (DO)
Definitieve enquête HAS toetsbeleid	23-11-2016 en 25-11-2016	Evasys enquête HAS toetsbeleid	Team HAS toetsbeleid, DO
Bepalen te enquêteren collega's	23-11-2016 en 25-11-2016	Evasys enquête HAS toetsbeleid	Team HAS toetsbeleid, DO
Uitvoeren enquête HAS toetsbeleid	28-11-2016 t/m 23-12-2016	Uitslagen enquête HAS toetsbeleid	Leon van Kouwen en Henco Vonk Noordegraaf
Evalueren conclusies enquête HAS toetsbeleid	20-1-2017	Conclusies enquête HAS toetsbeleid	Team HAS toetsbeleid, DO
Aanpassen schrijfwijzer HAS toetsbeleid	27-1-2017	Definitieve schrijfwijzer HAS toetsbeleid	Henco Vonk Noordegraaf en Charles Krijnen
Schrijven concept HAS toetsbeleid	1-2-2017 t/m 22-3-2017	Eerste concept HAS toetsbeleid	Henco Vonk Noordegraaf en Charles Krijnen
Paneldiscussie 1	27-3-2017	Conclusies t.b.v. bijstelling HAS toetsbeleid	Henco Vonk Noordegraaf en Anne-Marie van de Meulen en afvaardiging HAS COP/ex.cies en DO
Herschrijven HAS toetsbeleid	31-3-2017 t/m 6-4-2017	Tweede concept HAS toetsbeleid	Henco Vonk Noordegraaf en Charles Krijnen
Paneldiscussie 2	12-4-2017	Conclusies t.b.v. bijstelling HAS toetsbeleid	Charles Krijnen en Peter van Gastel en afvaardiging HAS COP/ex.cies en DO
Herschrijven HAS toetsbeleid	17-4-2017 t/m 20-4-2017	Derde concept HAS toetsbeleid	Henco Vonk Noordegraaf en Charles Krijnen
Paneldiscussies 3, 4 en 5	2-5-2017 en 3-5-2017	Conclusies t.b.v. bijstelling HAS toetsbeleid	Peter van Gastel, Henco Vonk Noordegraaf en Charles Krijnen
Herschrijven HAS toetsbeleid	11-5-2017, 17-5-2017 en 31-5-2017	Eindconcept HAS toetsbeleid	Peter van Gastel, Henco Vonk Noordegraaf en Charles Krijnen
Bespreken Eindconcept HAS toetsbeleid	13-6-2017	Conclusies MO	Henco Vonk Noordegraaf en MO HAS
Delen eindconcept HAS toetsbeleid paneldiscussieteams e.a.	15-6-2017	e-mail eindconcept HAS toetsbeleid	Henco Vonk Noordegraaf
Evalueren en aanpassen formulering HAS toetsbeleid	16-6-2017 t/m 29-6-2017	Eindredactie 1 HAS toetsbeleid	Marielle Geelen, Anne-Marie van de Meulen en Henco Vonk Noordegraaf
Opmaak en afronding HAS toetsbeleid	3-7-2017 t/m 11-7-2017	Eindredactie 2 HAS toetsbeleid	Henco Vonk Noordegraaf
Delen met CvB; publicatie HAS toetsbeleid	14-7-2017	HAS toetsbeleid 2017-2020	Henco Vonk Noordegraaf